

Aktywizacja zawodowa skazanych centrową dymensją urzeczywistnienia paradygmatu społeczno-personalistycznego w warunkach systemu izolacyjno-dyscyplinarnego

Professional activation of those sentenced by the centrality of the attainment of the social-personalistic paradigm in the conditions of the isolation and disciplinary system

Słowa kluczowe: aktywizacja zawodowa, paradygmat społeczno-personalistyczny, integralny rozwój, potrzeba hubrystyczna, koherencji oraz wspólnotowości, system penitencjarny.

Streszczenie. Zagadnienie aktywizacji zawodowej skazanych zostało opracowane na podstawie wniosku właściwego sceptycyzmu krytycznego i scjentyzmu poznawczego oraz własnych badań terenowych, przeprowadzonych w 2018 roku w zakładzie karnym w Opolu Lubelskim na grupie 56 osadzonych, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego. Ze względu na okoliczności występowania zmiennych przedziałowych oraz korelacji liniowych można było zastosować współczynnik iloczynowej zależności *Pearsona*. Szkoła w badanym zakładzie karnym realizuje koncepcję pracy ukierunkowanej na rozwój słuchaczy, sprzyjającą resocjalizacji poprzez działania zgodne z przyjętą przez radę pedagogiczną własną koncepcją prac, uwzględniającą potrzeby rozwojowe uczniów, specyfikę pracy szkoły i ustalony wspólny z uczniami plan realizowania procesów edukacyjnych, promujących ich wartość dla integralnego rozwoju osobości skazanych. W trzeciej części artykułu opisane zostało ustawiczne kształcenie skazanych, przy zachowaniu paradygmatyczności społeczno-personalistycznej. Artykuł zakończony został kilkoma regułami korygującymi dla praktyki penitencjarnej.

Key words: professional activation, social-personalistic paradigm, integral development, need for hubristism, coherence and community, penitentiary system.

Abstract. The issue of professional of convicts was developed on the basis of inferring the relevant critical skepticism and cognitive thesis and own field research, carried out in 2018 at the prison in Opole Lubelskie, on a group of 56 prisoners, using the diagnostic survey method. Due to the circumstances of the occurrence of interval variables and linear correlations, the Pearson dependence ratio could be applied. The school in the penal institution realizes the

concept of work aimed at the development of students, conducive to resocialization through actions consistent with the own conception of work adopted by the teaching council, taking into account the students' development needs, the specificity of the school's work and the plan of educational processes established together with students, promoting their value to the integral personality development of convicts. The third part of the article describes the continuing education of convicts while maintaining the socio-personal paradigm. The article was ended with several corrective rules for penitentiary practice.

Wprowadzenie. Zagadnienie aktywizacji zawodowej skazanych zostało opracowane na podstawie wnioskowania właściwego sceptycyzmu krytycznego i scjentyzmu¹ poznawczego oraz własnych badań terenowych, przeprowadzonych w 2018 roku w zakładzie karnym w Opolu Lubelskim.

W okresie analitycznym generalnie w kraju prowadzono kształcenie zawodowe i ogólne w 18 zakładach karnych i 1 areszcie śledczym. Obejmowało ono 25 szkół, w tym 6 gimnazjów, 18 liceów ogólnokształcących i 1 szkołę policealną. Brak było systemu kształcenia osób dorosłych na poziomie szkolnictwa podstawowego. W roku szkolnym 2016/2017 szkoły przywięzienne legitymowały się liczbą 17 748 słuchaczy oraz 220 etatami pedagogicznymi, w tym zatrudniały 385 nauczycieli. Stopień nauczyciela dyplomowanego posiadało 215 nauczycieli (55,8%) a 99, tj. 25,7% wykazywało stopień awansu zawodowego nauczyciela mianowanego. Zdecydowana większość skazanych podnosiła kwalifikacje w zakresie kursów zawodowych (65,1%) wszystkich słuchaczy, zaś naukę w różnych dostępnych im szkołach w zakładach karnych i poza ich obrębem wyniosła 4444 osób, co stanowi 6,0% ogółu osadzonych². Poza obrębem jednostek penitencjarnych uczyło się w tym okresie 17 osadzonych w 9 szkołach wyższych i 114 osadzonych w 67 szkołach systemu oświaty dla dorosłych, w tym 3 kobiety. Uogólniając powyższe dane liczbowe, należy wskazać, iż w nauczaniu uczestniczyło łącznie we wszystkich oferowanych formach jedynie 24,0% ogółu osadzonych (17 748), czyli na 100 odbywających karę pozbawienia wolności 24 zdobywało wiedzę, z czego w szkołach (34,9%) lub kursach zawodowych (65,1%)³.

¹ Scjentyzm «pogląd filozoficzny związany z empiryzmem, pozytywizmem, materializmem i utylityzmem, rozpowszechniony w drugiej połowie XIX w., głoszący, że uzyskanie prawdziwej wiedzy o rzeczywistości jest możliwe tylko przez poznanie naukowe i stanowi warunek pozytywnych przemian życia społecznego, w metodologii uznający metody nauk matematyczno-przyrodniczych za wzorcowe dla tworzenia wszelkiej wiedzy naukowej», M. Bańko (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (copyright 2003) 2014.

² Osadzony to osoba skazana wyrokiem sądowym lub tymczasowo aresztowana (bez wyroku sądowego), która przebywa w zakładzie penitencjarnym (areszt śledczy lub zakład karny). W literaturze przedmiotu często nie rozróżnia się tych pojęć. W większości przypadków słowo „skazany” należy rozumieć jako „osadzony”, chyba że wyraźnie odróżnia się „skazanego” od „tymczasowo aresztowanego”, K. Pierzchała, *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 7.

³ Centralny Zarząd Służby Więziennej (CZSW). *Statystyka*, tab. 3, dostępny na: <http://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> (otwarty 8 marca 2019); *Zakład Karny w Opolu Lubelskim / Opis jednostki*, <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-opolu-lubelskim> (otwarty 8 marca 2019).

Wielkość statystyczna obrazuje, iż obserwuje się niekorzystne zjawisko niewystarczającego naboru kandydatów do szkół, małej motywacji do nauki oraz stale obniżającej się frekwencji słuchaczy na zajęciach dydaktycznych.

W świetle ogólnostrukturalnej prezentacji kondycji systemu penitencjarnego w kraju dokonano szczegółowego pomiaru zjawiska aktywizacji zawodowej skazanych w wybranej placówce. Badania przeprowadzone zostały w zakładzie karnym w Opolu Lubelskim na grupie 56 osadzonych, przy wykorzystaniu metody sondażu diagnostycznego. Jest to jednostka zamknięta dla mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz młodocianych z wydzielonym oddziałem typu półotwartego. Obejmuje ono liceum ogólnokształcące dla dorosłych oraz kwalifikacyjne kursy zawodowe: monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie oraz krawiec⁴.

Metodologia pomiaru percepcji i wyobraźni aktywizacji zawodowej w grupie skazanych. Szkoła w zakładzie karnym w Opolu Lubelskim realizuje koncepcję pracy ukierunkowanej na rozwój słuchaczy, sprzyjającą resocjalizacji poprzez działania zgodne z przyjętą przez radę pedagogiczną własną koncepcją prac, uwzględniającą potrzeby rozwojowe uczniów, specyfikę pracy szkoły i ustalony wspólny z uczniami plan realizowania procesów edukacyjnych, promujących ich wartość dla integralnego rozwoju osobowości skazanych⁵.

W warstwie metodologicznej wyeliminowano nieodpowiednie procedury i metody badawcze. Zważając na istotę paradygmatu⁶ społeczno-personalistycznego za Henri Bargsonem, zastosowano kwestionariusz ankiety, uwzględniający intuicyjność poznawczą, charakterystyczną dla wiedzy i umiejętności, które odnoszą się do samego badania⁷. Ten wariant oglądu i refleksyjności empirycznej nawiązuje do nieświadomych doświadczeń motywujących do uwzględnienia wybranej techniki badawczej, przy jednoczesnym odrzuceniu zastosowanych sposobów poznawania materialnej rzeczywistości. Intuicjonizm sceptycyzmu krytycznego zwalnia się tym samym od rutynizmu i powielania zastanej i zweryfikowanej wiedzy.

Podmiot badający samodzielnie krytykuje indywidualną perspektywę gnozeologicznego i ontologicznego weryfikowania zasadności dotychczasowych twierdzeń i tez słuszności uznawanych sądów⁸. Aktualnie nauki społeczne, w tym pedagogika, korzystają z profesjonalnych narzędzi dla wartościowania poznawczego, diagnostycznego i praktycznego, narzucając obligatoryjność stosowania sztywnych, schematycznych

⁴ Ibidem.

⁵ CZSW, *Raport z ewaluacji zewnętrznej całościowej Centrum Kształcenia Ustawicznego ul. Owocowa 7, 24-300 Opole Lubelskie*, Warszawa – Lublin 2018, s. 1–22.

⁶ Paradygmat – «przyjęty sposób widzenia rzeczywistości w danej dziedzinie, doktrynie itp.; wzorzec, model», M. Bańko, (red.), *Wielki słownik...*, dz. cyt.

⁷ B. Baraniak, *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wyd. II, poprawione i uzupełnione, Warszawa 2013, s. 101.

⁸ B. Jakimiuk, *Proces budowania kariery zawodowej*, [w:] W. Duda, D. Kukla (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016, s. 87.

i technokratycznych sposobów interpretowania budowanej rzeczywistości. Pod względem poprawności metodologicznej eliminuje się innowacyjność hermeneutyczną, a ogłód przedmiotu poznawczego sprowadza się do powielaczowej i powierzchownej formy.

W prezentowanym badaniu analizowano zagadnienie edukacji ustawicznej dorosłych i na użytek niniejszej analizy wybrano cztery pytania badawcze zawarte w kwestionariuszu ankiety na temat jej roli i znaczenia dla wtórnej integracji osób odbywających karę pozbawienia wolności. Zapytano o siłę ważności aktywizacji zawodowej w stosunku do wartości, jaką odgrywają dla skazanych: resocjalizacja, zajęcia fizyczne, kultura masowa oraz życie religijne. Odpowiedziami w ankietach było określenie swoich preferencji co do zmiennej w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało najniższe, a 5 najwyższe. Ze względu na okoliczności występowania zmiennych przedziałowych oraz korelacji liniowych można było zastosować współczynnik iloczynowej zależności *Pearsona*⁹.

Wielkość wskaźnika *Pearsona* dla wybranych predyktorów wykazywała zależności znaczące i bardzo duże z wyłączeniem antecedenstu¹⁰ życia religijnego, którego znaczenie porównywalne odznaczało się bardzo słabą korelacją i praktycznie znamionowało brakiem związku z ważnością kształcenia zawodowego. Zważając na syntetyczność prezentacji naukowej, pierwsze badanie przeprowadzone jest z ukazaniem całej procedury, a pozostałe tylko wyników końcowych, z naszkicowaniem punktowego wykresu rozrzutu wraz z linią trendu oraz podsumowaniem istotności korelacji zmiennych.

$$r = \frac{SS_{xy}}{\sqrt{SS_x SS_y}}$$

Obliczanie współczynnika korelacji liniowej *Pearsona*¹¹:

r / R – współczynnik korelacji liniowej *Pearsona*,

x_i, y_i – wartości zmiennych („ x ” i „ y ”),

SS_{xy} – moment iloczynowy *Pearsona*,

SS_x – suma kwadratów odchyłeń od średniej zmiennej „ x ”,

SS_y – suma kwadratów odchyłeń od średniej zmiennej „ y ”,

\bar{x} – średnie arytmetyczne zmiennych („ x ” i „ y ”),

n – liczebność zbiorowości.

⁹ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Copyright: 2003, Warszawa, 6. dodruk, 2019.

¹⁰ Antecedencje – «okoliczności, zdarzenia wcześniejsze, poprzedzające jakiś fakt, ważne dla jego zrozumienia», M. Bańko (red.), *Wielki słownik...*, dz. cyt.

¹¹ E. Babbie, *Badania społeczne...*, dz. cyt.; B. Koźuh, *Statystyka...*, dz. cyt., s. 69–83.

gdzie:

$$SS_{xy} = \frac{\sum [(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})]}{r(n-1)}$$

oraz zmienna „x”

$$SS_x = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{s^2(n-1)} \quad \text{i podobnie druga zmienna „y”}: \quad SS_y = \frac{\sum (y_i - \bar{y})^2}{s^2(n-1)}$$

Interpretacja wyników korelacji. Wyrazem liczbowym korelacji jest współczynnik korelacji (r), zawierający się w przedziale $[-1; 1]$. Korelacja dodatnia (wartość współczynnika korelacji od 0 do 1) informuje, że wzrostowi wartości jednej cechy towarzyszy wzrost średnich wartości drugiej cechy, natomiast korelacja ujemna (wartość współczynnika korelacji od -1 do 0) informuje, że wzrostowi wartości jednej cechy towarzyszy spadek średnich wartości drugiej cechy.

Siła związków korelacyjnych. Najważniejsza jest istotność korelacji:

- poniżej 0,2 – korelacja słaba (praktycznie brak związku),
- 0,2–0,4 – korelacja niska (zależność wyraźna),
- 0,4–0,6 – korelacja umiarkowana (zależność istotna),
- 0,6–0,8 – korelacja wysoka (zależność znaczna),
- 0,8–0,9 – korelacja bardzo wysoka (zależność bardzo duża),
- 0,9–1,0 – zależność praktycznie pełna¹².

Pytanie 1

Czy dla Ciebie kształcenie zawodowe skazanego jest na równi ważne z resocjalizacją?

x – ważność kształcenia zawodowego

y – ważność resocjalizacji skazanego

¹² Tamże.

Tabela pomocnicza

Ocenę	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})$ $(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	5	-2,333	-4,333	10,11	5,44	18,78	8,44
2	4	9	-5,333	-0,333	1,78	28,44	0,11	7,30
3	10	10	0,667	0,667	0,44	0,44	0,44	9,59
4	9	10	-0,333	0,667	-0,22	0,11	0,44	9,21
5	21	14	11,667	4,667	54,44	136,11	21,78	13,79
brak	5	8	-4,333	-1,333	5,78	18,78	1,78	7,68
Σ	56	56			72,33	189,33	43,33	

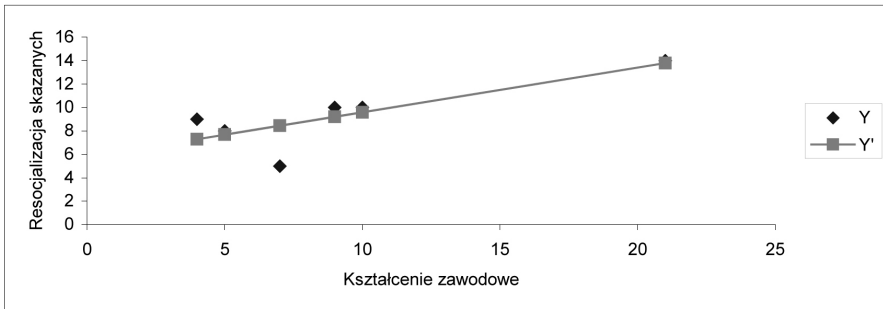
Źródło: opracowanie własne.

$n = 6$

średnia arytmetyczna obydwu zmiennych jest równa i wynosi $\bar{x}\bar{y} = 9,333$.

$$r = \frac{SS_{xy}}{\sqrt{SS_x SS_y}} = \frac{72,33}{\sqrt{189,33 * 43,33}} = 0,799$$

Dla skonstruowania punktowego wykresu rozrzutu korelacji liniowej *Pearsona* oraz linii trendu koniecznym jest obliczenie współczynników: nachylenia linii regresji (b) = 0,382 oraz stałą regresji (a) = 5,768. Wskaźniki te konieczne są do wyliczenia y' (kol. 9), a następnie sporządzenie wykresu.

Wykres 1. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej *Pearsona* dwóch zmiennych: kształcenia i resocjalizacji skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika *Pearsona* na poziomie **0,799** oznacza dodatnią korelację wysoką (zależność znaczną).

Pytanie 2

Czy kształcenie zawodowe skazanego jest tak ważne jak zajęcia fizyczne?

x – ważność kształcenia zawodowego

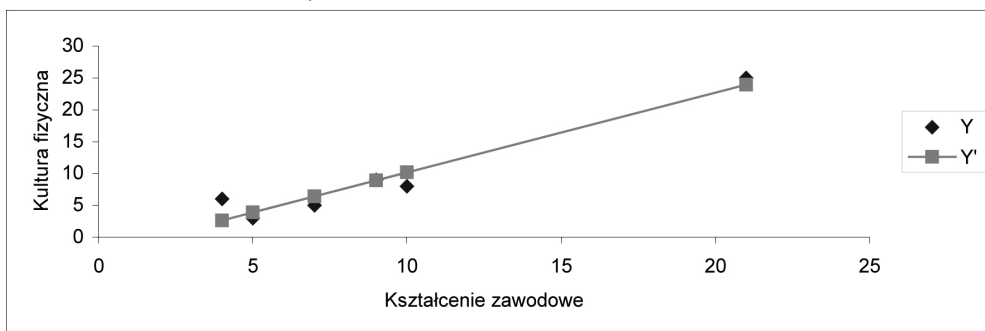
y – ważność kultury fizycznej skazanego

Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})$ $(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	5	-2,333	-4,333	10,11	5,44	18,78	6,41
2	4	6	-5,333	-3,333	17,78	28,44	11,11	2,65
3	10	8	0,667	-1,333	-0,89	0,44	1,78	10,17
4	9	9	-0,333	-0,333	0,11	0,11	0,11	8,92
5	21	25	11,667	15,667	182,78	136,11	245,44	23,96
brak	5	3	-4,333	-6,333	27,44	18,78	40,11	3,90
Σ	56	56			237,33	189,33	317,33	

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik *Pearsona*: $r = 0,968$

Wykres 2. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej *Pearsona* dwóch zmiennych: kształcenia zawodowego i kultury fizycznej skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik *Pearsona* na poziomie **0,968** oznacza dodatnią korelację bardzo wysoką (zależność praktycznie pełna).

Pytanie 3

Czy kształcenie zawodowe skazanego jest tak ważne jak uczestnictwo w kulturze masowej?

x – ważność kształcenia zawodowego

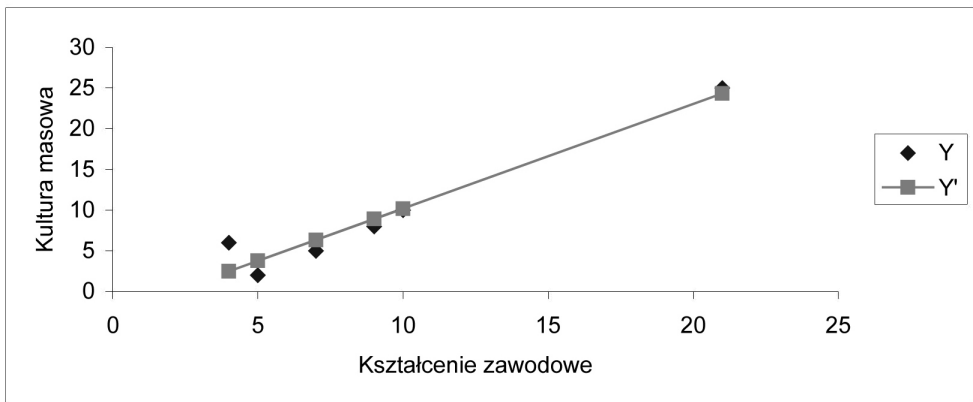
y – ważność uczestnictwa w kulturze

Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})$ $(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	5	-2,333	-4,333	10,11	5,44	18,78	6,33
2	4	6	-5,333	-3,333	17,78	28,44	11,11	2,48
3	10	10	0,667	0,667	0,44	0,44	0,44	10,19
4	9	8	-0,333	-1,333	0,44	0,11	1,78	8,90
5	21	25	11,667	15,667	182,78	136,11	245,44	24,33
brak	5	2	-4,333	-7,333	31,78	18,78	53,78	3,76
Σ	56	56			243,33	189,33	331,33	

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik *Pearsona*: $r = 0,972$

Wykres 3. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej *Pearsona* dwóch zmiennych: kształcenia zawodowego i kultury masowej skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika *Pearsona* na poziomie **0,972** oznacza dodatnią korelację bardzo wysoką (zależność praktycznie pełna).

Pytanie 4

Czy kształcenie zawodowe skazanego jest tak ważne jak uczestnictwo w życiu religijnym?

x – ważność kształcenia zawodowego

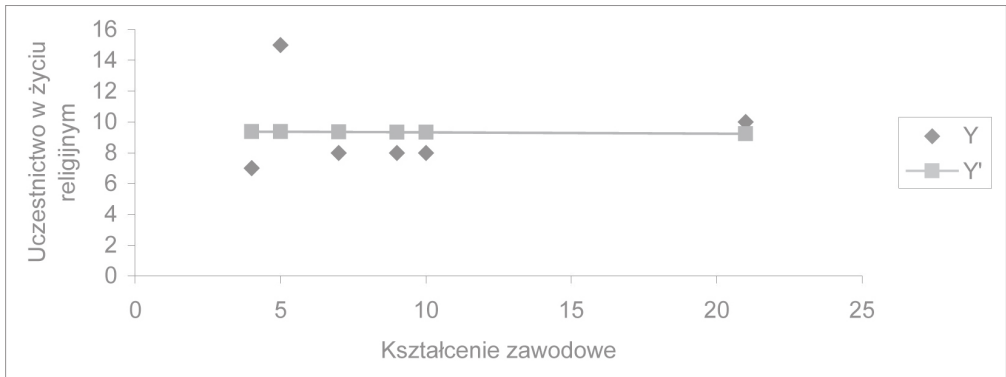
y – ważność uczestnictwa w życiu religijnym

Tabela pomocnicza

Ocen	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})$ $(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	8	-2,333	-1,333	3,11	5,44	1,78	9,35
2	4	7	-5,333	-2,333	12,44	28,44	5,44	9,38
3	10	8	0,667	-1,333	-0,89	0,44	1,78	9,33
4	9	8	-0,333	-1,333	0,44	0,11	1,78	9,34
5	21	10	11,667	0,667	7,78	136,11	0,44	9,23
brak	5	15	-4,333	5,667	-24,56	18,78	32,11	9,37
Σ	56	56			-1,67	189,33	43,33	

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik *Pearsona*: $r = -0,018$

Wykres 4. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej *Pearsona* dwóch zmiennych: kształcenia zawodowego i uczestnictwa w życiu religijnym skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika *Pearsona* na poziomie $-0,018$ oznacza, ujemną korelację bardzo słabą (praktycznie brak związku).

Ustawiczne kształcenie skazanych przy zachowaniu paradygmatyczności społeczno-personalistycznej. Kreatywne oddziaływania pedagogiczne w zakresie aktywizacji zawodowej skazanych są niemożliwe do przeprowadzenia, jeżeli nie są one powiązane z ich pasją i nie podlegają busoli dynamizmu życiowego. Trajektoria rozwojowa w postaci samoświadomości, samowychowania, samopotwierdzenia i samorefleksyjności wykreśla ważność własnych wyborów potwierdzających stan doznawanej i odczuwanej wolności emocjonalnej¹³. Tym samym stosunki pracy określane jako zależność struktural-

¹³ J. Jęczeń, *Resocjalizacja poprzez edukację*, „Roczniki Pedagogiczne” 2016, tom LXIII, z. 1, s. 42.

no-funkcjonalna, rodząca samoizolację, enigmatyczną proceduralność i niezdefiniowaną symbolikę całkowicie osłabiają indywidualną sprawność w obszarze prospołecznego wzrastania. Stąd zachodzi potrzeba uwzględnienia paradygmatu społeczno-personalistycznego, sprowadzającego się do uwspólnotwienia konkretnych oddziaływań w zakresie ustawicznego kształcenia osób odbywających karę pozbawienia wolności. W warunkach rzeczywistości resocjalizacji instytucjonalnej należy proces uzawodowienia skazanych poddać społecznej kontroli i tam gdzie jest to możliwe zastępować relacyjność służbową – więziami interakcjonalizmu społeczno-zawodowego spoza więzienia¹⁴.

Analizowane zjawisko sprowadza się przede wszystkim do przełamywania oporu, niechęci i wycofania w środowisku osób karanych i robienia przekonania o zdolnościach do przygotowania i podejmowania aktywizmu zawodowego. Tym samym w przestrzeni zamkniętej należy inicjować praktyki zawierające w sobie wartości indywidualistyczne i supraindywidualne. Eklektyczność i synergia owych działań pozwala u skazanych wykształcić gotowość sprawczości i koherencji realnych i racjonalnych wyborów postępowania niezależnie od okoliczności wewnętrznych i zewnętrznych. Przystwojenie wzorca działania jako twórczego elementu warunkuje tożsamość osobową bez względu na uprzednią ocenę i kalkulację zmiany sytuacji, którą ono wywołuje. W tych warunkach jednostka jest gotowa zaakceptować kontekstowość, synergetyczność, równowagę i zasadność preferowanych i uznawanych działań jako aktów wyrażających dynamizm własnej przedmiotowości. Ramami matrycy postępowania staną się wówczas obowiązujące normy prawno-obyczajowe oraz istotowe okoliczności egzo i makro systemu społecznego¹⁵.

Urabiając potrzebę ustawicznej aktywizacji zawodowej u osób izolowanych w następstwie oferowania zróżnicowanych i innowacyjnych programów edukacyjnych, osiąga się efekty związane z uruchamianiem przez nich procesów samorealizacji. Tego rodzaju pozytywne skutki mogą zaistnieć w wyniku przełamywania przez skazanych kolektywnego myślenia, odrzucania syndromów totalizacji środowiska więziennego, a nade wszystko przeciwdziałania wtórnej dewiacji, w drodze świadomego i ciągłego działania, polegającego na zaprzeczaniu występowania negatywnych stanów psychospołecznych. W tej atmosferze wytwarza się potrzeba ekstensywnej motywacji, wspierana aspiracjami do osiągnięcia zadowolenia przez skazanych, na skutek podejmowanej twórczej aktywizacji zawodowej¹⁶.

Przykładowe propozycje edukacyjne w przestrzeni izolacji penitencjarnej charakteryzują się dodatkową cechą, iż są one oferowane w warunkach wspólnoty opartej na multisensorycznych relacjach interpersonalnych. Zbiorowość wspólnoty więziennej pozwala osiągać przez skazanych właściwy poziom samooceny i samoświadomości wewnętrznej poprzez akty komunikacji społecznej, występujące w procesie ustawicznego nauczania.

¹⁴ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa: odmiany paradoksalnego dyskursu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 79.

¹⁵ A. Kławsuń-Zduńczyk, *Poradnictwo całonocne jako element wsparcia w edukacji dorosłych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 99.

¹⁶ A. Krause, *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s. 25; por. A. Bałandynowicz, *Probacja sprawiedliwość karząca*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015.

Drogą wsparcia, komfortu wspólnotowego jednostka jest w stanie realizować indywidualne zadania edukacyjne i tym samym odrzucać konkurencyjny wpływ grup nieformalnych. Za pośrednictwem pozytywnej partycypacji społecznej, proponującej akceptację, socjometryczną pozycję, identyfikację z celami grupowymi oraz realizację atrakcyjnych ról i funkcji wykonywanych na widowni społecznej, osoby odbywającej karę pozbawienia wolności świadomie podejmują się działań destygmatyzacyjnych¹⁷.

Kształcenie zawodowe pozwala skazanym świadomie porzucać skoncentrowanie się na sobie i na statusie dewianta, i w to miejsce zabiegać o wykształcenie wiedzy, kompetencji i umiejętności oraz doświadczeń pozwalających na transgresyjność¹⁸ w stronę akceptacji dobra supraindywidualnego i porządku transkulturowego¹⁹.

Przebudowa tożsamości osobowej w warunkach kary pozbawienia wolności może dokonywać się w wyniku podejmowanego przez skazanych sprawstwa w sferze kompetencji społecznych, gwarantującego systematyczne pokonywanie barier na odcinku nadwrażliwości emocjonalnej. Osiąganie bowiem sukcesu edukacyjnego pozwala uświadomić skazanym, iż w warunkach wspólnoty zakładowej są zdolni stać się twórcami samych siebie, osobami zdolnymi do wtórnej integracji oraz przekazania negatywnych doświadczeń przestępczych na własne pozytywy²⁰.

Stawanie się człowiekiem skutecznym, poprzez realizację zadań kształcenia zawodowego, to nade wszystko legitymowanie się teleologią życiową, uwzględniającą czynną dyspozycyjność potrzeby odpowiedzialności i zaciągania dobrowolnych zobowiązań wobec osób trzecich. Na kanwie tych dymensji²¹ człowiek postrzega w kategoriach wartości interakcjonizm²² społeczny jako bezinteresowny, otwarty, tolerancyjny i lojalny proces budowania zachowań prospołecznych i empatycznych²³.

Inicjowanie praktyk pedagogicznych w warunkach systemu izolacyjnego, wykorzystujących kształcenie ustawiczne skazanych ma sens jedynie, jeżeli wyrasta z paradygmatyczności naukowej wysuwającej na plan pierwszy zasadę podmiotowości i uspołecznienia jednostki. Wówczas zawód staje się w świadomości skazanych całozyciowym

¹⁷ W. Duda, D. Kukła (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016, s. 201; por. K. Pierzchała, *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.

¹⁸ Transgresja – «przekroczenie jakichś granic, zwłaszcza norm moralnych», M. Bańko (red.), *Wielki słownik...*, dz. cyt.

¹⁹ M. Marczak, *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce*, Wydanie III, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013, s. 125.

²⁰ M. Myszkowska-Litwa, *Podejście humanistyczne w działalności pedagogicznej*, „Roczniki Komisji Nauk Pedagogicznych” 2011, tom LXIV, s. 187–192.

²¹ Dymensja – «każdy z wymiarów istniejących w przestrzeni i czasie», *Internetowy słownik języka polskiego PWN*.

²² Interakcjonizm – socjol. «konceptja socjologiczna, uznająca za podstawę wszystkich zjawisk społecznych interakcje społeczne rozumiane jako wzajemne oddziaływanie na siebie świadomych podmiotów», M. Bańko, (red.), *Wielki słownik...*, dz. cyt.

²³ Empatia – psych. «umiejętność wczuwania się w stan wewnętrzny drugiej osoby i przejęcia jej sposobu widzenia rzeczywistości», E. Starnal, *Osoba dorosła wobec zmian w kwalifikacjach zawodowych*, [w:] B. Baraniak (red.), *Człowiek w pedagogice pracy*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 121–122.

powołaniem, pasją i drogą pozyskiwania i ugruntowywania potrzeby bezpieczeństwa, skuteczności i sprawiedliwości. Fakt okazywania podmiotowej identyfikacji, preferowania własnego zawodu, wyraźnego oddzielania go od pracy, sprowadza się do szanowania etosu zawodowego oraz rozumnego scalenia i zjednoczenia w jedność adresatów, nadawców i samej drogi oferowanego postępowania.

Organizowanie kontroli i zmiany społecznej poprzez działania uzawodowiające osoby karane przy wykorzystaniu paradygmatu personalistyczno-społecznego pozwala ujawnić ich autentyczne postawy, typy motywacji, strukturę reaktywności emocjonalnej oraz cechy psychiczno-temperamentalne. Natomiast skutki przedsięwzięć edukacyjnych mają niewątpliwie wpływ na kształtowanie obrazu samooceny więźniów, a jednocześnie dynamizują ich poczucie wolności emocjonalnej, godności i autonomii²⁴.

Identyfikacją z czynnościami zewnętrznymi, jakimi są oferty kształceniowe skazanych sprowadza się do twórczego zagospodarowania celów życiowych, wyobrażeń na temat jakości egzystencjalnej oraz realizacji poczucia spełnienia i zdolności wewnętrznej²⁵.

Serwowanie programów ustawicznego nauczania zawodowego w jednostkach penitencjarnych jest wyrazem akceptacji powszechnego poszanowania praw człowieka i to praw kardynalnych w postaci: uszanowania wolności, samorealizacji, symbolicznego przebaczenia win za dokonane czyny kryminalne i humanitarnego traktowania bez względu na dotychczasową karierę przestępczą²⁶.

Konkluzje końcowe. Reguły korygujące.

- A. Aktywizacja zawodowa to sfera działań integracyjnych, uwzględniających elementy pomocowe dla skazanych, które nie są w stanie własnymi możliwościami zapewnić sobie egzystencji. Ponadto uwzględnia ona perspektywę pedagogiczną, rozumianą jako nauczanie współżycia społecznego oraz ponowne przyjęcie do wspólnot lokalnych jednostek będących poza nimi;
- B. Ustawiczne kształcenie zawodowe wyczerpuje znamiona pomocy w bezpośrednim rozumieniu oraz procesu nauczania polegającego na zmienianiu zależności i niesamodzielności w stan samorganizowania i osobistego kierowania swoim życiem. Oddziaływania pomocowe nie mogą być przeszkodą do wtórnej integracji osobowej i nie mogą być barierą dla samopomocy. W działaniach edukacyjnych (uczeniu) należy uszanować możliwości i godność jednostki, gdyż wówczas ona spotykając się z szacunkiem, staje się na powrót człowiekiem i przyjmuje konieczność poprawy swojej sytuacji;
- C. Skazany w warunkach izolacji zakładowej poprzez aktywizację zawodową nabywa nowych doświadczeń, które wypierają wcześniejsze negatywne doświadczenia

²⁴ K.J. Åström, R.M. Murray, *Feedback Systems An Introduction for Scientists and Engineers*, Princeton 2009, s. 32–33.

²⁵ J.R. Beniger, *The Control Revolution. Technological and Economic Origins of the Information Society*, Harvard University Press, Cambridge Mass., and London 1986, s. 112.

²⁶ A. Giddens, *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*, Anthony Giddens, University of California Press. Berkeley and Los Angeles 1984, s. 54.

i porażki, które nie stanowią już obciążenia. Te nowe doświadczenia mają siłę zmiany otoczenia zewnętrznego i w wysokim stopniu podlegają indeterminizmowi osobowemu. Sprawczość edukacyjna rodzi zaufanie do samego siebie, wykształca poczucie hubrystyczności (wartości) i zdolności do korzystania – z własnego wyboru – z zachowań i pozytywnej ich oceny dla jednostki;

- D. Sposób pomocy i uczenia zawodu skazanych na karę pozbawienia wolności znajduje się poza nauczającym i pomagającym oraz uczniem, a jest nim trzeci wspólny element w postaci wspólnej pracy rozumianej jako działanie, będące jednocześnie przemianą człowieka. Oferent w programach ustawicznego kształcenia nie przejmuje roli opiekuna lub usuwającego problemy, lecz staje się prowadzącym zajęcia, inicjatorem, konsultantem i doradcą. Nauczyciel zawodu dba, aby uczeń w procesie pracy dokonywał wyborów wartościowych, co wiąże się z pokonywaniem własnych ograniczeń. W psychologii i pedagogice humanistycznej nazywa się to potrzebą wzrostu i potrzebą rozwoju;
- E. Zajęcia praktycznego nauczania zawodu winny charakteryzować się: autentycznością, nieodzownością dla zmiany postaw skazanych w stronę potrzeb wzrostu i tożsamości indywidualnej oraz nie mogą być narzucane z zewnątrz, by nie powstawał dystans pomiędzy uczestnikiem a pracą. Uczestnik jest podmiotem i stroną postępowania, doznając i odczuwając, że tworzy coś, do czego może się pozytywnie ustosunkować i docenić. Skazany i jego aktywność wraz z rezultatami pracy stanowią jedność. Zdobywanie pozytywnych doświadczeń w tego typu aktywnościach staje się faktem realnym, kiedy jest on uprawniony do samodzielnego decydowania o sobie i występuje jako podmiot, a nie przedmiot działania;
- F. Można sformułować trzy warunki procesu aktywizacji zawodowej jako uczącej w kontekście pedagogicznym:
- Zajęcia edukacyjne nie mogą być narzucane z zewnątrz; skazany powinien czynnie występować we wszystkich jego fazach, tj.: podejmowania decyzji, planowania, wykonywania i oceny. Akty sprawczego nauczania winny doprowadzić do jedności pomiędzy uczestnikiem, samym zajęciem a jego rezultatami;
 - Ta forma działań powinna odznaczać się wysoką wartością komunikatywną. Warunkiem zaistnienia tegoż stanu jest wzajemne zrozumienie pomiędzy uczestnikami, a przynajmniej dążenie do osiągnięcia takiego zrozumienia. Jest to osiągalne w atmosferze wolności, bez okazywania władzy, przymusu bądź groźby;
 - Ostatni warunek odnosi się do sensowności proponowanej i wykonywanej pracy. Strony procesu aktywizacji zawodowej powinny identyfikować się z jej rezultatami, a sama praca to nic innego jak odzwierciedlenie ich rozwoju, zdolności osobistych i zawodowych kompetencji. Prowadzi to do poczucia tożsamości osobowej, niezależnie od stosunku skazanego do nauczyciela, który skłonił go do wykonywania pracy²⁷;

²⁷ R.M. Lerner, *Human Development, Life Course Health Development*, New Yor 1976, s. 69–71.

- G. Rezultatem zadowalającym procesu aktywizacji zawodowej skazanych jest ich ponowna integracja wspólnotowa. Człowiek zintegrowany tworzy się w oparciu o trzy podstawowe zmiany sensorodne, określane także jako istotowe:
- po pierwsze – poprzez rozbudowanie elementów świata indywidualnego na poziomie tożsamości osobowej, świata społecznego, gdzie potrzebna jest solidarność świata kulturowego, preferującego akceptację i zrozumienie;
 - po drugie – w wyniku wykształcenia uniwersalnych kompetencji pozwalających aktywnie uczestniczyć we wszystkich zajęciach edukacyjnych. Do nich zaliczyć wypada: wytrwałość, precyzję, poczucie odpowiedzialności oraz działanie w grupie i dla grupy;
 - po trzecie – zmiana rodzajowa odnosi się do rozwoju umiejętności praktycznych potrzebnych do wykonywania konkretnego zawodu²⁸.

Bibliografia

1. Åström K.J., Murray R.M., *Feedback Systems An Introduction for Scientists and Engineers*, Princeton 2009.
2. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Copyright: 2003, Warszawa, 6. dodruk, 2019.
3. Bałandynowicz A., *Probacja sprawiedliwość karząca*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
4. Bańko M. (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa (copyright 2003) 2014.
5. Baraniak B., *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wyd. II, poprawione i uzupełnione, Warszawa 2013.
6. Beniger J.R., *The Control Revolution. Technological and Economic Origins of the Information Society*, Harvard University Press, Cambridge Mass., London 1986.
7. CZSW, *Raport z ewaluacji zewnętrznej całościowej Centrum Kształcenia Ustawicznego ul. Owocowa 7, 24-300 Opole Lubelskie*, Warszawa – Lublin 2018.
8. Duda W., Kukła D. (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
9. Giddens A., *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*, Anthony Giddens, University of California Press. Berkeley and Los Angeles 1984.
10. Jakimiuk B., *Proces budowania kariery zawodowej*, [w:] W. Duda, D. Kukła (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
11. Jęczeń J., *Resocjalizacja poprzez edukację*, „Roczniki Pedagogiczne” 2016, tom LXIII, z. 1.
12. Kargulowa A., *O teorii i praktyce poradnictwa: odmiany paradoznawczego dyskursu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
13. Kławsiuć-Zduńczyk A., *Poradnictwo całonocne jako element wsparcia w edukacji dorosłych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.

²⁸ C. Prell, *Social Network Analysis: history, theory and methodology* Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Sage Publications Ltd. 2012.

14. Kożuh B., *Statystyka dla pedagogów*, Oficyna Wydawnicza AFN, Kraków 2011.
15. Krajewska A., *Statystyka dla pedagogów*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2001.
16. Krause A., *Współczesne paradygmaty pedagogiki specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.
17. Lerner R.M., *Human Development, Life Course Health Development*, New Yor 1976.
18. Lking B.M., Minium E.W., *Statystyka dla psychologów i pedagogów*, Przełożyła M. Zakrzewska, Red. nauk. wyd. polskiego J. Brzeziński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
19. Marczak M., *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce*, Wydanie III, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
20. Myszkowska-Litwa M., *Podejście humanistyczne w działalności pedagogicznej*, „Roczniki Komisji Nauk Pedagogicznych” 2011, tom LXIV.
21. Pierzchała K., *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
22. Pierzchała K., *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
23. Prell C., *Social Network Analysis: history, theory and methodology Los Angeles*, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, Sage Publications Ltd. 2012.
24. Starnal E., *Osoba dorosła wobec zmian w kwalifikacjach zawodowych*, [w:] B. Baraniak (red.), *Człowiek w pedagogice pracy*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.

Netografia

1. Centralny Zarząd Służby Więziennej (CZSW). *Statystyka*, dostępny na: <http://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> (otwarty 8 marca 2019).
2. *Internetowy Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/> (otwarty 17 maja 2019).
3. *Zakład Karny w Opolu Lubelskim/Opis jednostki*, <https://www.sw.gov.pl/strona/opis-zaklad-karny-w-opolu-lubelskim> (otwarty 8 marca 2019).

ks. dr hab. Kazimierz PIERZCHAŁA, prof. KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: k.pierzchala68@o2.pl